

Amasa-Villabona... Bai iragan ona!

LUMI

Jai egunetako ohiturak

18 zbk.

2006ko ekainaren 4a

Uxamendiko Joxe Arruti 'Melu', Arriako Inazio Arrola eta Ipurzabaleko Joxe Aiestui, Seroetxeren atarian.

JAI EGUNETAKO OHITURAK

Azterera jauzi eginez, igandea noiz iritsiko zain egoten ziren *lumanetarrak*. Jai egunetan lan egitea debekatuta egonagatik, batzuetan debekua baztertu eta igandez ere lan egin beharra egokitzen zitzairen gazte haiei. Lanaz gain,

denbora librea ere orduantxe izaten zuten. Nola igarotzen ote zuten, bada, egun hura? Pausoz pauso kontatu dute hizlariak; goizean goizetik hasita, gainera! Jai egunari ekiteko, mezetara lehenik. Gero-gerokoak...

DEBEKATUTA IGANDEZ LAN EGITEA

Lumanetarrak gaztetxo ziren garaian ez zen jai egun handirik izaten, "larunbatetan ere lana tokatzen zen, normal-normal. Batzuek jai goizetan ere lanera joan behar izaten zuten". Lan motak bazuen eraginik horretan, noski. Pello perratzailea zen eta perrategia itxita edukiagatik, lana egokitzen zitzairen askotan. "Baserrietara joaten ginen; animalia bat herrena zegoela, bestea minduta...". Papertegietan bereziki, ez zen eten handirik egiten orduan. "Makinak igandeko goizeko seietan geratzen ziren eta astelehenerako prestatzen zituzten mekanikoek. Bai, oro har, igandek erreparazioarako eta txukunketarako izaten ziren, baina gu ere zenbat eta zenbat igandetan joan ote ginen lanera?" gogoratu du Salvadoran lan egin zuen Pakok.

Urteek aurrera egin ahala, larunbat arratsaldea libratzeko ordubete gehiago egiten zuten lan astean zehar, "goizean ordu erdi bat eta arratsaldean beste ordu erdi bat. Orduan 'sábado español' esaten genion horri; berez, 'sábado inglés' zen ezaguna, baina haiek, astean zehar ordurik sartu gabe egiten zuten jai larunbatean".

Igande eta jai egunetan baserrietan lan egitea ez zegoen batere ondo ikusita, "ezta jostorratza hartzea ere!", gaineratu du Maria Luisak. "Amasako on Jose apaizari ez zitzaion gustatzen inor jai egunez soroan edo baratzean lanean ikustea. Ja denek errespetatzen

Maritxu Gonzalez

"Udaletxeari igandean lan egiteko baimena eskatu behar izaten zitzaion"

zuten ohitura hura, gutxien-gutxiengoa aritzen zen lanean. "Tomax 'periodistak', alkate zegoela, ez al zion baserriarren bati isuna jarri belar biltzen-edo lan egin zuelako?", galdetu du Pellok. "Udaletxeari igandean lan egiteko baimena eskatu behar izaten zitzaion" erantzun du Maritxuk. "Bai, bai; halaxe zen" ziurtatu dute gainerakoek.

Jai egunetan lan egitea gaizki ikusita zegoen, bai. Zergatia? Ebanjelioak hala esaten zuelako. "Biblian pasarte ezberdinak ageri dira: Horietako batean Lazaroren pizkundea ageri da. Lazaro hil eta gero, larunbat batez, piztu egin zuen Jesusek. Gertaera haren ondorioz, larunbata jai eguntzat hartu zen. Gerora, igandera aldatu zen". Itun Berriko beste pasarte bat ere aipatu dute hizlariak, "Jainkoak, zazpi eguneko astea osatu zuen mundua egin zuenean. Sei egun lanerako eta bat deskantsurako. Deskantsu egunean ezin zitekeen, beraz, lanik egin". Pasarte haiek oso kontuan hartzen ziren,

"oso gogorra zen eliza gai horrekin", hala xe uste dute behintzat gaurko partaideek. "Jostea, puntua egitea edo gantxilloa egitea ere debekatuta zegoen. Agirian behintzat ezin zen aritu".

Horrenbeste debekuren aurrean, dendek atek zabalik izaten zituzten jai egunetan, "goizez behinik behin, irekita egoten ziren dendak. Nik gogoan dut Martziel Iñurritako esaterako; hura dendaria zen oso. Kafek berak erretzen zituen, argizaria berak egiten zuen... Lan guztiak etxean egiten zituen hark. Mezetara etortzen zen jende asko gertzen zitzaion bueltakoan" azaldu du Pellok. "Txokolonean ere biltzen zen jendea. Bai, bai, dendak zabalik egoten ziren igandeko goizetan", zehaztu du Maritxuk.

Igandea deskantsurako jai eguna zenez, noiz iritsiko zain-zain egoten ziren *lumanetarrak*. "Dudarik gabe. Gustura hartzen genuen igandea. Hala ere, astean zehar piltzen ziren lanak egiteko ere askotan aprobetxatzen genuen". Batzuek bekatu egitearen zama izaten zuten gainean, "ahal bazen, iganderako lanik ez uzten ahalegintzen ginen. Baserriko lanetarako, egurraldia zeresan handia zuen eta belarrarekin edo egurrarekin lan egin behar zenean, askok ez zuen gehiegi begiratzen igandea ote zen. Gainera, astegunez, etxetik kanpora lan egiten zenez, ez zegoen askoz aukera gehiagorik. Beraz, egin eta kito!"

IGANDEAN, TXISTU HOTSA IRATZARGAILU

Hizlariak, igande goiz alaiak gogoratzen dituzte, "Villabonan igande goizero izaten zen txistularien diana. Plazatik abiatu eta Kale Nagusia nahiz Kaleberria igarotzen zituzten". Oraindik ere ohitura horri eusten zaio tarteka, "igandero ez baina, jai egun berezie-

tan, oraindik ere ibilbide bera egiten dute txistulariak". Garai hartan bazen beste tradizio bat ere, "diru pixka bat zuenari, urtebetetze egunean ezkaratzean txistua jotzen zitzaion zoriontzeko", aipatu du Joxek. Pellok gogoan du Izkinako Silvestreren kasua, "Izki-

ñako Silvestre difuntuari, San Silvestre urte-zahar egunean, urtero jotzen zioten txistua txistulariak etorrira". Izkiñako tabernariak ondo zaintzen zituen bezeroak, "Silvestrek debalde ematen zuen bere eguna, urteko azken eguna". "Bai, eta txistulariei eskupekoa ema-

Jai egunetako ohiturak

ten zien". Lehen-lehenik Patxiku Laskurain eta Ixio Iribarren txistulariek egiten zuten kaleko erronda. Martin Laskurain, *Lumane*ko kidea, aitarekin batera hasi zen txistua jotzen, "gerora, Martin Laskurainek, Juanito Gurrutxagak eta Ixio Iribarrenek osatu zuten taldea". Antzinan, Roberto Garateren aitona ere ibilia zela aipatu genuen musikaz hitz egin genuen aldizkarian, "eskuzegin zuen hiru gurpileko egurrezko bizikletan etortzen zen Jose Elola Albizurtik Villabonara". Goizean goiz, zortziak eta erdietan abiatzen ziren txistulariak dianan; "alfer jendea esnatu eta elizara joan zitezen", argitu du Joxek. Solaskideek diotenez, jai eguna izanagatik, gehien-

go nagusia ordu horretarako jaikita egoten zen. "Zortziak arte ohean garai hartan? Nekez. Gauz gaur baino lehenago oheratzen ginen normalean, eta ondorioz, altxa ere, lehenago altxatzen ginen". Telebistatik edo irratrik ez egoteak eragiten zuela hori uste dute hizlariak. "Tabernak eta elkarteak ere baziren. Guzti-guztiak ez ginen hain goiz erretiratuko baina, goizean jaiki..., bai azkar!", gehitu du Joxek.

Igande goizetako dianara itzulita, alai hartzen zituzten doinu goiztiarrak herritarrek, "edade hartan? Poz handia ematen zuen", aitortu du Maritxuk. "Txistulariak, Samarinetan izan ezik, ez ziren Amasara igotzen.

Jaietan bai, baserri baserri ibiltzen ziren". Villabonako kale nagusiak inguratzen zituzten igande goizetako dianan, zortziak eta kalejirak jotzen zituzten txistulariek.

Joxe Ugartemendia

"Tabernak eta elkarteak ere baziren. Guzti-guztiak ez ginen hain goiz erretiratuko baina, goizean jaiki..., bai azkar!"

Santio jaietan txistulariak Villabonako kaleak zeharkatzen.

IGANDEKO MEZA, SAKRATUA

Igandetan mezak aukeran izaten ziren: Amasan, 08:00etan lehenengoa eta 10:00etan meza nagusia. Villabonan, 06:00etan lehenengoa, 08:00etan bigarrena eta 10:00etan meza nagusia. "Gerora 06:00etako meza kendu eta 06:30etan jarri zuten, 08:00etako mezarik izaten ez zenean, 09:00etan izaten zen". Villabonan lau apaiz zeudenez, txandaka ematen zituzten mezak, "goizeko meza, normalean, on Romanek ematen zuen. On Salvador, on Juan eta on Mateo apaizek ematen zituzten gainerako mezak. Meza nagusia parrokoaren lana izaten zen, on Epifaniorena".

Goizeko seietaiko mezetara nor joaten ote zen galdetu diegu harritu samar solaskideei. Orduan ez zen harritzeko kontua, meza nagusira baino askoz ere jende gehiago gerturaten baitzen goizean goizeko mezetara. "Meza nagusira diru pixka bat zutenak eta hil-berrien familiakoak joaten ziren. Difuntuen oroimenez, kandelak pizten baitziren denbora tarte batean. Haiexek, gainerakoan; inor gutxi". Meza nagusira ez baina goizean goizeko mezetara joaten zen

gehiengoa, beraz. "Goizeko mezetara joan eta goiza aprobeztatzeko aukera izaten genuen modu horretan. Ondorioz, etxean lanean aritu behar zuena edo mendira joatekoa zena, seietaiko mezetara etortzen zen lehenengo". Oro har, meza entzun gabe inor ez zen inora joaten, "igandean arrazoiren batengatik elizara joaten ez baginen, arratsaldean kalera ere ez!" azaldu du Maria Luisak. "Gaur baino txikiagoa zen herria eta a ze kontrola! Apaiza berehalakoan konturatzten zen mezetara nor faltatzen zuen. Igandetako meza obligazioa zen" gaineratu du Joxek. Aurreko zenbakiren batean aipatu genuenez, igandetan, goizeko meza eta gero bezperetara joaten ziren arratsaldean. "Gizonezkoak ez denak, baina bai gu, emakumezkoak, Amasan" azaldu du Maritxuk.

Oro har, bakoitza bere herriko elizara joaten zen mezetara, "batzuetan amasarrak Villabonako elizara edo alderantziz; villabonatarak Amasakora ere etortzen ziren. Amasarra Villabonara jaisten zenean, lehen mezetara joateagatik jaisten zen, Amasan ez baitzen goizeko 06:00etan funtziorik iza-

ten. Villabonatik Amasara ere bat baino gehiago joaten zen; kantatzera-eta. Orain baino gehiago!". Apaizak eta monagilloak ere txandakatu egiten ziren gora eta behe-ra, "on Epifanio erretorea zenez, Amasan jaunartzeak zirenean, esaterako, bera igotzen zen meza ematera".

Meza ordubetekoa izaten zen gutxi gorabehera, latinez. "ez genuen tutik ere ulertzen" aipatu du Joxek eta Maria Luisak misala ekarri du gogora. "Emakume gehienek misala erabiltzen genuen, apaizaren esanak jarraitu ahal izateko". Apaizek ez zuten denborarik alferrik galtzen mezetan, "askotan

Maria Luisa Zalakain

"Igandean arrazoiren batengatik elizara joaten ez baginen, arratsaldean kalera ere ez!"

Jai egunetako ohiturak

apaiz batek meza eta besteak sermoia ematen zuen. Bai, denbora berean". Pepitak Andoaingo *Napartaloren* izandako elkarriketa ekarri du mahaira. "Ez dakit nola aterako zen kontua baina, -'Katolikoa al zara', galdetu zidan behin *Napartalok*, eta nik baietz. -'Igandero joaten al zara mezetara?', -'zu ez baino ni bai', esan nion. -'Orain esaidazu ba, zenbat buelta oso eta zenbat buelta erdi ematen ditu apaizak meza ematerakoan?'. -'Gustura egin dute barre gainerako partaideek-. "Hark erakutsi zidan *Orate fratres* (anai-arrebok otoi) esaten zue-nean, buelta osoa ematen zuela eta *Domini-nus viviscum* (Jauna zuekin) esaten zue-nean, buelta erdia". Hainbatek meza korutik entzuten zuela esan du Joxek, "koruan jartzen zirenetako asko, erdiak baina gehi-ago, zigarroa erretzera igotzen zen kanpan-dorrera mezak aurrera egiten zuen heinean". Mutilak gazterik hasten ziren erretzen, halaxe aitortu du Joxek: "nik hamabi/hamai-ru urterekin probatu nuen lehen aldiz taba-

Villabonako neska gazteak eliz-barrutiaren irekieran, 1952 urtean.

koa. Garai bateko erloju handiaren barruan gordetzen nuen paketea". Tabakoaz gain, arto-bizarrak ere erretzen zituzten. Neskak,

oro har, geroago hasten ziren, "arto-bizarrekin eta, pruebak egiten ibili ginen, bai, bai" esan du Maritxuk.

ARROPA HOBERENA, IGANDERAKO

**Pepita
Lasa**

"Lokatza zenean, abarkak edo katiuskak jantzi eta, eskuan zapatak hartuta joaten ginen elizara"

Bakoitzak zeukan aukeraren arabera, baina zuten arroparik dotoreena jantzita joaten ziren mezetara, "ahal zen arroparik hobere-na jantzen genuen igandean. Baldin bazen, bakarria izaten zen. Ez zen aukera-

rik izaten, inondik ere ez". Baserrietatik elizara jaisten zirenak eskuan zapatak hartuta jaisten ziren, "lokatza zenean, abarkak edo katiuskak jantzi eta, eskuan zapatak hartuta joaten ginen elizara". Pepitak Pasmus baserrietik jaisten zirenean, ondo gogoan du nola Otsabiko Olatxo baserriaren ondoan uzten zituzten abarkak edo katiuskak, inork lapurtzeko beldurrik gabe, itzuleran berriz ere jantzeko. "Igandeko arropa eta oinetako zikinekin nola joango ginen ba elizara?".

Mezetara igandeko arroparekin jantzita joanagatik, exheratzean hura erantzeta izaten zen lehen eginbeharra, "gure etxean ez ziguten jaietako arroparekin egoten uzten"

aipatu du Pepitak eta, gainerako etxectan ere halaxe zela aitortu dute besteek. Kasu gehienetan, igande arratsalde ez zuten arropa hura jantzen, mezetarako bakarrik erabiltzen zuten jantzi dotoreena. "Igandeko mezetarako edo bestelako elizkizunen baterako gordetzen genituen: entierroetarako eta".

Maria Luisak, ohitura hari eusten diola azaldu du, "nik oraindik ere, meza nagusirako daukadan arroparik onena jantziko dut. Baina arratsaldean, ez naiz harekin aterako lagun artera". Arratsaldean aldatu edo ez, egun ere, taldekide guztiek badute igandetako arropa, "txukun-xeagoa-edo".

MEZA ETA GERO, APERITIBOA?

Amasan elizatik atera eta Seroetxera edo Serapianera joaten ziren gizonak baso-erdi- ren batzuk hartzera. "Fotografian hortxe daude edadeko hiru gizon Seroetxeko atarian ardoa edaten". Villabonan, elizkizuna bukatu eta gero, baso-erdiak hartzera joateko hainbesteko ohiturarik ez zegoela aipatu dute hizlariak, "sosarik ez zen eta! Mutil gazteak ez baina helduagoak, batzuk joaten ziren; salda, haragi egosia edo txorixo

muturren bat hartzen zuten bazkaldu aurretik, baso-erdiak bultzatuta. Batzuetan uretan pasatako arrautza izaten zen hamaiketako moduan". Hori bai, aperitiboa hartzera joaten ziren guztiak gizonak ziren; emakumeak zuzenean etxera. Villabonan, ohitura seguruenik osasungarriagoa zegoen zabaldua meza ondorenean, "meza bukatu eta plazara joaten ginen korrika batean, pilotan jolastera. Horrenbeste jenderen

**Pako
Etxenike**

"Meza bukatu eta plazara joaten ginen korrika batean, pilotan jolastera"

artean, txandaka jolasten genuen. Dena bete- ta egoten zen; frontoia, errebota, motxa... Bi tanto egin eta hurrengoari uzten zitzaion lekua. Mutil koxkorak ez ezik, gazteak ere hantxe biltzen ziren; hogei urtekoak eta bai- ta gehiagokoak ere!” adierazi du Pakok.

Aipatu dugunez eta emakumearen garai hartako papera kontuan hartuta, emaku- me gehienak bazkaria prestatzera joaten ziren etxera elizatik atera eta zuzenean. Baina orduan ere, salbuespenak bazirela aipatu du Maritxuk, “Otxandola eta Artatoloxa

baserrietako bi emakumek, meza eta gero, Amallun hamaiketako egiteko ohitura zuten. Gero, Otsabitik barrena joaten ziren oinez etxera. Ordu bata jo arte-edo, kon- bertsazioan egoten ziren haiek. Ez ziren asko izango baina, bi haiek behintzat bai”.

AMASAN, BANDOAK IGANDE GOIZETAN

Esana dugu *lumanetarrak* gaztetxo ziren garaian, Pio aguazilak ematen zituela bandoak; Luzianokgeroago. Villabonan, igan- dean baino gehiago, astean zehar ematen zituen bandoak. “Puntu ezberdinak zituen, lau roki behintzat bai; Izkiñako hori zen haietako puntu bat. Danborra jo, prrrrrrrrrrrrrrrrrrrr, eta udaletxetik bidalitako mezua irakurtzen zuen Piok”. Amasan, berriz, meza ondorengo tartea hartzen zuen udaletxeko mezuak zabaltzeko, “astean zehar ez zen aguazila Amasako baserrietara joaten, ondorioz, igandetan, goizeko mezaren ondoren, plazan jende multzoa biltzen zenean ematen zituen bandoak. Etxe bakoitzetik mezua zabaltzeko bat edo beste izango zen eta...”.

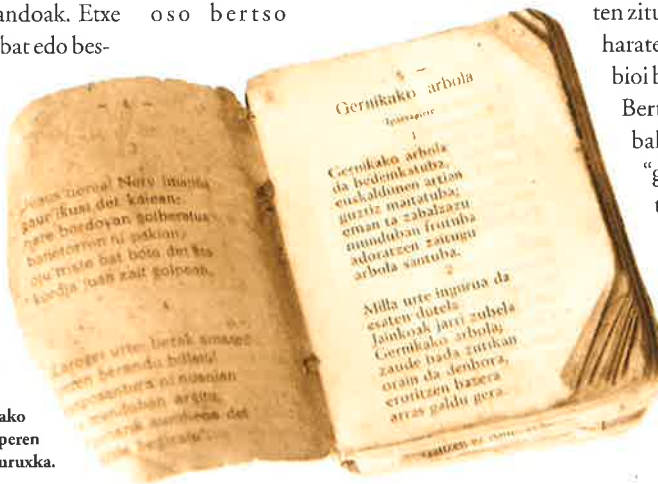
Elizaren ingurura beste irudi bat ere gerturatzeko jai egunetan, “bertso- paper saltzailea askotan etortzen zen. Bertsoak kantatu egiten zituen lehenik eta, nahi zuenari, paperak saldu ere bai”. Saltzaile haiek, bertsolariak baino, bertsolarien

lagunak-edo izango zirela aipatu du Joxek, eta Pellok, “hura kantatuko bazen, arte pixka bat ere behar zen” erantzun dio. Paper- ean, makinaz idatzita ekartzen zituzten bertsoak. “Gure gazte denboran Mendaro Txirristaka etortzen zen askotan. Nahastuan kantatzen zuen; erdia gaztelaniaz eta erdia euskaraz. Berak prestatzen zituen bertsoak eta Tolosako ferietan eta inguruko herri guz- tietan ibiltzen zen”. Bertso ezagunak bazi- tuela aipatu dute, “Bai, bai; astoarenak oso ezagunak ziren: *Asto gaixua malkos tiraba cuando murió*”. Bertso haiek gustukoak zitue- la adierazi du Maritxuk, “astoa gaizki eta oso bertso

politak dira horiek”. Pellok gizon hura oso xelebrea zela aipatu du eta, “garai bateko bertsolariak denak zituan xelebrea. Bertsoaren aitzakian etxetik atera eta astele- henean itzuli behar bazuen, asteazkenean edo ostegunean etxeratzen baziren... , gus- tura! Denak parranderoak”, gehitu du Joxek. “Telebistik ez zen eta, bazkal ondo- renean eta lagunartean abesteko egokiak ziren bertso haiek. Lehengo bertso zahar- rak politikak ziren, ederrak”. *Markesaren ala- ba* eta Iztuetak idatzitako bertsoak dituzte gogoan bereziki.

Maritxuk harategian bertsoak nola abes- ten zituen aipatu du, “Antton Lertxundik, harategira joaten ginenean, Juanitari eta bioi bertsoak kantatzeko eskatzen zigun”. Bertso-paperak bertsoak ikasteko bide bakarrenetakoa ziren garai hartan, “genekizkien kantu ia gehienak gaz- telaniaz erakutsi zizkiguten orduan”.

Hara hemen lehentxeago aipa- tu ditugun astoaren bertsoak:

Antzina-antzinako bertso paperen liburuxka.

ASTO GAXUA

-1-
Al ikullu ya no vuelve mi buen astua, no vuelve no; ya no brinca de poxa cuando cabeza tocar alguno; arrayua suerte txarra con tripako miña poner hizo. Biotzeko asto gaxua malkos tiraba cuando murió.

-2-
Y agora te hace dos años juxtu juxtuak ayer cumplió que las tripako miñas al pobre burro le agarró, con su arrantza fuerte una noche me despertó. Biotzeko...

-3-
Levantarme enseguida al ikullu marché yo con ojos de bixigu triste como hablando mirar hizo echaba unos suspiriyuas de muy adentro se le salió. Biotzeko...

-4-
Estirar luego la pata como arrikoskorras se endureció y yo con mucha pena le dije: Asto gaxua adiós. Hacer un abujero grande y tierra encima le puse yo. Biotzeko...

OTORDURAKO, BAZKARI GOXO-GOXOA

Askotan aipatu dugu; dagoeneko jakingo duzue zein zen igande eta jai egunetako baz- karia. “Astean zehar babarrun gorria eta jai

egunetan, babarrun zuria edo garbantzua”. Makarroiak edo arroza kontu berriagoak dira. “Orduan prestatzen zen bezala, gar-

bantzua, ez da bazkari txarra gaurko ere, e?” itaundu du Pellok. Irakurleok, jakin nahi al duzue nola prestatzen zuten plater hura?

Pello Iribar

"Orain sagarrik onenak parean jarrita ere, inor ez litzateke sagarrak jatera joango... Akabola!"

"Haragia, urdaia, txongoa, hirugiharra eta txorizoa... ahal bazen, osagai horiek denak sartzen zitzaizkion eltzeari". "Garbantzua eltzeko haragiarekin egosten zenean, zopa ederra egiten zen gero salda harekin. Saldari oso zapora goxoa ematen baitio garbantzuak". Jai handietan garbantzua eta haragia batera jaten ziren, baina bestela, egosi eta gero, bereizi egiten zituzten; batetik garbantzua eta bestetik haragia. "Garbantzuari tomatea botatzen genion zaporea bizitzeko. Haragi egosia ere tomatearekin jaten genuen gehienetan". Postrerako sagar erre-ak prestatzen zituzten askotan, "batzuetan

baita ahia ere. Esnea eta ogi-irinarekin egiten zen" azaldu du Maritxuk. "Arroz esnea jai egun handietarako izaten zen". Postreak ez ziren egun bezalakoak, "egun otorduro izaten da postrea, orduan, ahal zenean. Bertako fruta zen garaian, sagarrak-edo, bai gustura!". Sagarren garaia noiz iritsiko zain egoten ziren. "Orduan baserrietara koardilaka joaten ziren mutil koxkorrak sagarlapurretara. Beti izaten zen aurretik *kabazillaren* bat: 'orain! korri, goazen! Orain sagarrik onenak parean jarrita ere, inor ez litzateke sagarrak jatera joango... Akabola!". Sagar mordoak hartzen omen zuten, "askotan erdi gordinak, heldugabeak ere bai" eta kolkoan sartuta gustura itzultzen ziren. Pepitak pasadizo polita ekarri du mahaira, "etxeok siestara joaten zirenean, gu sagarrak jatera! Berriro elkartzean, 'gaur ere sagastian izan zarete' haiek, eta guk ezetz. Sagar mota ezberdinak genituen baina, iraila iritsi arte ez geneukan sagar gezarik jateko baimenik; ordura arte ez baitziren heltzen. Gu halako inozenteak, sagastira joan eta sagar gezak jaten genituen, sagar heldugabeek aho ingurua hori-hori eginda uzten

dutela jabetu gabe. Etxekoek berehala igarzen zuten, noski".

Ardoa egun berezi-berezietako bazkarietan soilik edaten zuten. "Ardoa gutxitan aterako zen mahaira, ondo gordeta izaten zen". Gainerakoan, pitarra gehienetan, "lehen sagarrarekin egindako sagardoari deitzen zitzaion pitarra. Aurreneko sagardoari. Hari ur dezente botatzen zitzaion. Gero, barrika hasi eta sagardo ona izaten zen hasieran, baina, barrika jaisten ari zen heinean, gazi-itu egiten zen sagardo. Ura botatzen zitzaion gozatzeko. Huraxe zen pitarra".

Sagar helduberrien uzta goxoa.

ABELLANAK, GAZTETXOEN GOZAGARRI

Samartiñetan nahiz Santiotan, barkillo, goxoki nahiz izozki saltzaile ugari gerturazten zen Amasa eta Villabonara. Festeran ez ezik, Villabonara igandero etortzen ziren saltzaile preziatuak. Jakina, hurrak eta gatzetxoak bereziki, gustura baino gusturago. "Barkilleroa, karameleroa, heladero... saltzaile ugari etortzen zen. Tolosatik Petra semearekin gerturazten zen barkilloak saltzera. Gustura egoten ginen barkillo hura jateko, e?" gogoratu du Maritxuk. "Gustura ez dakit baina, zain bai" erantzun Joxek. Erruletan jolasten zuten aurrena, "ateratzen zen zenbakiaren arabera, barkillo gehiago, gutxiago edo batera ez zitzaigun egokitzen". Abellaneroak eta karameleroak saskiarekin ibiltzen ziren. "Abellanak eta karameluak saltzen zituzten. Piruli haiek bai gozoak, gogoratzen?". Karameluak gogoko zituzten baina, abellanak

Barkilleroek antzeko erruleta erabiltzen zuten zozketa egiteko

oraindik eta gogokoago; "abellaneroak aluminiozko pota bat izaten zuten, neurrikoa, abellanak edo hurrak saltzeko. Eskuan hartu eta patrikara sartzen genituen. Karameluak eta barkilloak baino merkeagoak ziren eta gainera, abellanak janez gehiago entrentitzen ginen; eserita jarrita janez". Erros-

kilak ere saltzen ziren jai egunetan, Inaxio Beñaranen aita ibiltzen zen festarik festa erroskilak saltzen.

Aitonek ilobei goxokiak erosteko ohitura bazen orduan. "Ahal zuenak, kalera etorritakoan erosten zituen gozoak". Pepitak ondo gogoan du Arrieta baserriko aitona kalera etortzen zenean, etxerakoan kokozko gaileta luxeak eramaten zituela. "Gu umeak, ateraino aterata egoten ginen haren zain". Maria Luisak, gogoan du aitona nola oli-bak erosten zizkieten ilobei. "Aitona igande eguerdian tabernara joaten zenean, azeituna beltzak ekartzen zizkigun batzuetan. Gure amak ere, merkatutik ekarri izan zituen. Mikatzak ziren, gogoan dut oraindik zapora hura". Maritxuk lehenengo aldiz azeituna probatu zuenean bota egin omen zuten, "Andoingo tabernan probatu nuen eta ez zitzaidan gustatu. Diximuluan bota nuen".

DENAK ZINEMARA!

Zentro parrokiak zegoen horretan, tabernaz gain taulatua ere bazegoen. Jai egunetan antzezlanak eskaintzen zituzten herri-

ko gazteek. Oharretxena musikari handiak pianoa ere jotzen zuen tarteka. Pelikularik apenas botatzen zuten han baina, taldeki-

deak ume ziren garaian, ikusten zituzten tarteka filmak, "gu umeak ginela, on Epi-fanio apaizak botatzen zizkigun pelikulak.

Zinema Kale Nagusian izaten zen orduan. Egun lore-denda dagoen inguru horretan bazen gela bat eta hantxe biltzen ginen herriko umeak. Maiz zuri batean ikusten genituen pelikula mutuak". Gerora, 1947 urte inguruan zabaldu zen Gurea zinema, "bota zuten aurreneko pelikula, Gunga Din izan zen", George Stevens-ena. Solaskide ia guztiek ikusi bazuten ere, ez dira bat etortzen lantzen zen gaia zehazterakoan; hala ere, gogoan dituzte filmeko gerrateko irudiak. "Pelikulan zehar, asto zuri bat agertzen zen gerrako materiala eramaten. Amasar asko zegoen zineman eta norbaitek broman, 'Hara, Uxamendiko astoa!' esan zuen ozen. Uxamendiko asto zuria etorriko zitzaion bururo. Algara ederrak entzun ziren zineman". Hogei urte inguru zituzten solaskideek orduan. Zinema igandero zabalitzen zuten arratsaldeko 17:00etan eta ahal zuten emanaldi guztietara joaten ziren taldekideak, "bazkaldu, sukaldeko lanak korrika batean egin eta bost senide joaten ginen zinemara" gogoratu du Pepitak.

Garai bateko Gurea zinema, egungo leku berean.

Maria Luisak ere ez zuen plan txarra egin; "aurrena kafea hartu, gero zinemara joan eta lagun artean kartetan ibiltzen ginen azkenik. Dirurik ez zen baina, ondo moldatzen ginen".

Eserleku eroso eta politak gogoratzen dituzte *lumanetarrek*, "bigarren solairuko aurrealdean esertzen ahalegintzen ginen", azaldu dute Maritxuk eta Maria Luisak. Orduko gazte gehienentzat ere toki hura zen gogokoena; ez dira horrenbeste aldatzen gustuak, ezta? Igandero txartela erosi beharrean, hilabeteko txartela eros zitekeen. Modu horretan, merkexea ateratzen zen sarrera.

On Jesus medikua ere zinemara joaten zen igandero, "baina, guardian bezala hura, e? Hura ez zen berehalakoan herritik aterako! Jendea igande arratsalde behartuz gero, jakina zen non aurkitu". Sendagilea ez zen bakarrik joaten, laguntzailea ere izaten zuen; "atzeko pasabidean, aulkian eserita, sendagilea eta apaiza egoten ziren. Pelikula bukatu eta argiak pizterako ateratzen ziren, inork ez ikusteko-edo".

Zinema zabaldu aurretik, Periodistanean egoten zuen medikua; igande eguerdi nahiz arratsalde. "Hantxe guardian, eserita jarri eta periodikoa leituz. Jendeak bazekien non aurkituko zuten zerbait gertatuz gero". Urte guztian zehar ez omen zen herritik ateratzen. Hala ere, bazuen galdu ezineko irteera bat, "urtean behin Iruñeko San Fermintara alde egin zuen herritik. Hark bazekien, bai...", esan du Joxek.

Gunga Din filmeko kartela.

Alonsotarrek zuten zinemaren ardua orduan ere, "guk beti familia bera ezagutu dugu zinemaren arduradun. Zinemara berandu iristen zirenei laguntzeko bi langile ere baziren; "Interna txiki batekin laguntzen ziguten eserlekua aurkitzen". Gozokirik gabe joaten ziren zinemara, "gu pelikula ikustera joaten ginen, ez gozoak jatera".

Pelikula bota aurretik, 'nodo' a botatzen zuten, "erreporataje modukoa zen. Garai hartan Francoren kontuak izaten ziren. Pelikularen aurretik obligazioa zen hura ikustea. Bost bat minutu irauten zuen".

DANTZALDIK ETA BESTELAKO JAI EGUNAK

Zinema zabaldu zutenerako, plazako igandero musikak emanaldia kolokan zegoen. Zinema zabaldu aurretik ez zuten hutsik egiten herriko musika bandak eta txistulariek eskaintzen zuten dantzaldira. *Lumane* aldizkariaren lehenengo zenbakian 'Jai egunetako dantzaldiak' izenburupean zehatz-mehatz ageri da garai haren berri, zarpigarraren orrialdean.

Igandeaz gain, elizak jarritako jai egunak gaur baino ugariagoak ziren orduan. Hizlariek jai egun haiek lanegun bihurtzea pena dela uste dute. "Lehen, beste santu egun batzuen artean, San Juan eguna jai izaten zen leku guztietan". Gainerakoan, lantokiek jai egun bat zuten, "fabrika edo langintza bakoitzaren santua egokitzen zenean, hain zuzen". Batzuek bazkariarekin ospatzen zuten, besteek hamaiketakoarekin..., mokadurik gabe ere izaten zen ospakizunik kasuren batean.

Herriko musika bandako kideak 1954 urtean.

Jai egunetako ohiturak

Antzinako jai egunetako ohituren artean, era guztietako pasarteak ekarri dituzte mahaira gaurkoan ere. Urteak aurrera egin arren, umorea bizi-bizirik mantentzea..., hori bai gauza ederra!

Maritxu
Gonzalez

Joxe
Ugartemendia

Maria Luisa
Zalakain

Pello
Iribar

Pepita
Lasa

Pako
Etxenike

UTZIKO AL DIZKIGUZU ERRETRATU ZAHARRAK?

Bi zenbaki besterik ez dira falta 20 zenbakiko bildumarekin amaitzeko. Argitalpenarekin hasi ginenetik, erretratu zahar mordoia bildu dugu eta egitasmoari liburu mardul batekin eman nahi diogu amaiera. Liburuak Amasako eta Villabonako erretratu zaharrak bilduko ditu bereziki, baina narrazioak ere bere pisua izango du.

Ba al duzu etxean liburuan argitaratuta ikusi nahiko zenukeen argazki zaharririk? Hala bada, jar zaitez gurekin harremanetan. Bulego berria izango dugu aurrerantzean; Karidade enea etxean aurkituko gaituzue Zizurkilgo Bulandegi bidean.

Goizeko 10:00etatik 13:00era jasoko ditugu argazkiak. Etorri aurretik, dei ezazue mesedez 943 696 450 telefono zenbakira.

...ETA HURRENGOAN ZER:

Bukatzen ari gara; bi zenbaki besterik ez zaizkigu falta bildumari azken puntua jartzeko. Gai ezberdinak mahaira ekarriz, Amasa-Villabonako kontu mordoia bildu dugu... Zenbat izen, zenbat pasarte, zenbat bizipen... A ze erreposoa! Gaiak, umore ukituari eutsiz lantzen saiatu gara. Azken bi zenbaki hauek, ordea, bestelakoak izango dira. Garai gogorretara joko dugu, ez baitugu bilduma 36ko gerraz hitz egin gabe amaitu nahi. Gerrate anker hura lehen pertsonan bizi izan zutenen ahotik jakingo dugu Gerra Zibilak Amasa-Villabonan izan zuen eraginaren beri. Bada-gozeresana... Ez ezazue hutsik egin!

ARGITARATZAILEAK

Amasa-Villabonako
Udala

Manuel Larramendi
Kultur Bazkuna

Argitaratzaileak: Manuel Larramendi Kultur Bazkuna, Amasa-Villabonako Udalaren dirulaguntzaz. Ekoizlea: Erroitz B.M. Zuzendaritza eta erredakzioa: Ainhoa Arozena. Maketazioa: Maddi Truxuelo. Argazkiak: Xabi Ubeda, Erretratu zaharren liburua (Larramendi Bazkuna) eta artxibo ezberdinak. Inprimaketa: Sortu grafikak (Zizurkil). ISSN: 1698-7330. Lege gordailua: SS-1289/04. Tirada: 1.400 ale.

EKOIZLEA

BABESLEA

Eusko Jaurlaritza
KULTURA SAILA